

Oversikt over publikasjonen

Utdanning 2009 – læringsutbytte og kompetanse dekker et bredt spekter innenfor utdanning. Publikasjonen starter med en oversikt over hovedtall for utdanningsområdet (Mona Raabe, SSB). Artikkelen beskriver blant annet utviklingen av barn i barnehager, elever i grunnskolen og videregående opplæring og studenter ved universiteter og høyskoler. En ser også på hva som er oppnådd av resultater i form av beståtte eksamener og fag/svenneprøver i videregående opplæring og fullførte universitets- og høyskoleutdanninger. Artikkelen omhandler også personalressurser.

Ved publiseringen av resultatene fra PISA- og TIMSS-undersøkelsene som ble gjennomført i 2003, fikk vi i Norge for første gang robuste data som kan si noe om utviklingen i norske skoleelevers faglige kompetanse over tid i absolutt forstand. Artikkelen «Internasjonale elevundersøkelser – trender og fortolkninger» (Are Turmo, ILS, UiO) presenterer trender i fagkompetanse i de internasjonale undersøkelsene PIRLS, PISA og TIMSS i perioden 1995-2007. Selv om man i TIMSS-undersøkelsen fra 2007 ser noen tendenser til forbedring av resultatene siden 2003, er likevel det overordnede bildet for perioden som helhet preget av nedgang. Artikkelen tar for seg noen av de fortolkningene og forklaringene som er blitt fremmet i kjølvannet av de negative trendene i de internasjonale undersøkel-

sene. Hva betyr familiestruktur for unges faglige prestasjoner ved grunnskolens slutt? Artikkelen «Sammenheng mellom familiestruktur og skoleprestasjoner før og etter kontroll for foreldres utdanningsnivå og inntekt» (Jon Lauglo, PFI, UiO) analyserer gjennomsnittskarakter fra 10. klasse for unge i familier med ulik sammensetning. Analysene ble gjort på landsomfattende registerdata tilrettelagt av Statistisk Sentralbyrå. Prestasjonene er høyest hos unge som bor hos foreldre som er gift med hverandre. De er litt svakere hos dem som bor hos foreldre som er ugifte samboere, og enda svakere når foreldrene ikke bor sammen. At en stefar eller stemor inngår i familien, gir intet ytterlige utslag. Disse funnene holder fortsatt etter kontroll for blant annet foreldres utdanningsnivå, og disse forskjellene kan heller ikke forklares ut fra ulikhet i familienes kjøpekraft. Det argumenteres for et bredere perspektiv på «familiebakgrunn» enn det som har vært vanlig i studier av utdanning og sosial ulikhet.

Artikkelen «Kan skolen kompensere for elevenes sosiale bakgrunn?» (Anders Bakken, NOVA) tar utgangspunkt i den vel dokumenterte sammenhengen mellom foreldrenes utdanning og karakterer i norsk skole. Spørsmålet som undersøkes, er om sammenhengen varierer mye mellom skoler, og hva som eventuelt kan forklare variasjonen. Studien viser at det

er mindre utslag av foreldres utdanning på skoler som generelt oppnår gode resultater for elevene. Artikkelen bygger på karakterdata for avgangskullene fra grunnskolen i 2005-2007, tilkoblet sosiodemografiske data, skoleressurser og selvrapporteringsdata fra Elevundersøkelsene. Kan økt ressursbruk i skolen bidra til økt læringsutbytte og bedre elevprestasjoner? Dette er problemstillingen som belyses i artikkelen «Bidrar økt ressursbruk i grunnskolen til bedre elevprestasjoner?» (Lars-Erik Borge, SØF/NTNU, og Marte Rønning, SSB). I artikkelen gjøres det rede for de metodiske utfordringene som er knyttet til å avdekke den kausale effekten av ressursbruk på elevprestasjoner. Med kausal effekt menes en årsak-virkning-sammenheng hvor økt ressursbruk forårsaker bedre elevprestasjoner. Det presenteres statistiske metoder og identifikasjonsstrategier som i dag representerer forskningsfronten med hensyn til å avdekke kausale effekter av ressursbruk, samt resultater fra norske studier som benytter disse metodene. Resultatene er ikke entydige. De varierer fra ingen effekt av økt ressursbruk, via små effekter for noen elevgrupper, til svært sterke effekter.

«Lærerkvalitet, lærerrekuttering og konjunkturer» (Torberg Falch og Bjarne Strøm, NTNU) presenterer norske og internasjonale forskningsresultater for sammenhengen mellom tilgangen på lærere, lønn og arbeidsledighet. Modellberegninger basert på tidsrekke-data for 1973-2002 og regionale data fra 1981-2002 for Norge viser at andelen lærere uten godkjent utdanning øker i perioder og regioner med lav arbeidsledighet. Derimot tyder resultatene på at lønnsnivået for lærerne i liten grad påvirker lærertilgangen på kort og mellomlang sikt. «Barnehagepersonalets utdanning og kompetanse» (Lars Gulbrandsen, NOVA og Senter for profesjonsstudier) omhandler

de ansatte i norske barnehager. Artikkelen tar utgangspunkt i de personalpolitiske målene som ble formulert i en stortingsmelding om barnehagekvalitet fra 1999, og følger utviklingen fram til 2008. En stadig større del av de nyutdannede førskolelærerne velger å jobbe i barnehage, samtidig som førskolelærerne er blitt den mest stabile arbeidskraften i barnehagene. De utgjør likevel ikke mer enn omtrent 30 prosent av de ansatte, og andelen som kun har obligatorisk grunnutdanning, er så høy som 23 prosent. Artikkelen bygger primært på registerdata fra SSB om alle med førskolelærerutdanning og alle som var ansatt i barnehage i 2003, 2005 eller 2007. Artikkelen «Kompetanseutvikling for lærere» (Anna Hagen og Torgeir Nyen, Fafo) dreier seg om hvordan kompetanseutviklingen blant lærere har blitt påvirket av strategien «Kompetanse for utvikling» de senere årene. Artikkelen bygger på Fafos evaluering av strategien, som ble avsluttet våren 2009. Gjennom strategien har skoleeierne blitt tildelt betydelige midler for kompetanseutvikling av lærere. Deltakelsen i videreutdanning og i kurs og annen opplæring har ikke økt vesentlig i strategiperioden 2005-2008. Derimot har strategien gjort kompetanseutviklingen mer orientert mot behov definert på skole- og skoleeiernivå enn før og mindre mot individuelt eller nasjonalt definerte behov. Samarbeidet mellom høgskolene som tilbydere og kommuner/fylkeskommuner har blitt klart bedre som følge av strategien. Mye av kompetanseutviklings-tilbudet oppleves som relevant og har hatt betydning for lærenes utvikling og undervisningspraksis.

«Deltakelsesmønstre i voksnes læring i Norge og andre europeiske land» (Kjartan Steffensen, SSB) drar nytte av nylig publiserte tall fra en europeisk utvalgundersøkelse om voksnes læring (Adult Education Survey, AES) for å se nærmere på

variasjoner i voksnes læringsdeltakelse på tvers av ulike grupper og land. Artikkelen viser at nordiske land skiller seg ut med særlig høy deltakelse i læringsaktiviteter. Mye av denne læringsaktiviteten er jobbelatert, men det er i Norge også mange, særlig eldre arbeidstakere, som oppgir manglende støtte fra arbeidsgiver som en viktig hindring for deltakelse. Særlig utsatte grupper (eksempelvis lavt utdannede, eldre arbeidstakere og ikke-syssel-satte) deltar i læringsaktiviteter i klart mindre grad enn gjennomsnittet av den voksne befolkningen, og det er også klare forskjeller i læringsintensiteten i ulike deler av arbeidslivet. Sammenliknet med de fleste andre land indikerer tall fra AES at voksnes læring er noe jevnere fordelt i befolkningen i Norge, Sverige, Finland og – verdt å merke seg – Storbritannia. Artikkelen «Overgang til arbeidslivet blant høyere utdannede – kvaliteten og nytten av utdanningen» (Liv Anne Støren og Per Olaf Aamodt, NIFU STEP) tar opp spørsmål om studienes kvalitet. Artikkelen belyser vurderinger både fra nyutdannede kandidater og fra kandidater fem-seks år etter eksamen («REFLEX-undersøkelsen»). Det sistnevnte blir også sett i en internasjonal kontekst. Det er forskjeller mellom ulike studier med hensyn til hvor fornøyde kandidatene er med studiet, lærestedet, undervisningen og relevansen i forhold til arbeidslivet. Resultatene viser blant annet at kandidater som har fullført et høyere grads studium (mastergrad, hovedfag eller profesjonsstudium), er mer tilfreds et halvt år etter eksamen enn studentene med en bachelorgrad fra universitetet og ingeniørene. De internasjonale sammenlikningene (REFLEX-undersøkelsen) viste at de norske kandidatene er klart mest fornøyd med utdanningen som grunnlag for å begynne yrkeskarrieren, for videre læring i jobben, til å utføre nåværende arbeidsoppgaver og for framtidig karriere.